

Informatie en advies voor de praktijkbegeleider

A blurred, green-tinted photograph of two people shaking hands. The person on the left is seen from the side, leaning forward, while the person on the right is seen from the front, looking towards the first person. The background is a soft, out-of-focus light green.

SPECIALE AANDACHT GEVRAAGD

**VOOR EEN STAGIAIRE MET AUTISME (PDD-NOS EN
SYNDROOM VAN ASPERGER) IN DE WERKSITUATIE**

Inzicht, herkennen, handelen

Gemiddeld één op de twaalf deelnemers op een ROC heeft te kampen met ernstige emotionele, leer- en of gedragsproblemen als gevolg van een psychiatrische stoornis. Deze deelnemers vragen om speciale aandacht, zodat zij een realistisch toekomstperspectief ontwikkelen waarin hun (on)mogelijkheden in leren en werken een plek krijgen.

De brochurereeks 'Speciale aandacht gevraagd'¹ geeft u als praktijkopleider inzicht in wat psychiatrische stoornissen zijn, hoe u ze kunt herkennen en hoe u hier mee om kunt gaan. Vraagt u waar nodig ook ondersteuning aan de deskundigen binnen de school van uw deelnemer.

Een belangrijke boodschap voor u als praktijkbegeleider is dat een **psychiatrische stoornis niet te verhelpen is**. Deze is vaak in aanleg meegegeven en de persoon moet er mee leren leven. De stagiaire handelt zo uit onmacht, niet uit onwil. Hij² heeft een blijvende functiebeperking waarmee hij en u als praktijkbegeleider samen moeten leren omgaan. Een deel van de problemen uit zich in duidelijk zichtbaar gedrag, andere problemen zijn vaak minder zichtbaar. Personen met niet zichtbare problemen

worden vaak niet herkend en missen daardoor de juiste ondersteuning. Personen met 'zichtbare' gedragingen zorgen regelmatig voor problemen in de werksituatie. U als praktijkbegeleider loopt bijvoorbeeld tegen 'onhandig' of 'hoekig' gedrag van een stagiaire aan en weet niet wat u ermee moet. Het is goed om te beseffen dat een deelnemer met een psychiatrische stoornis anders aankijkt tegen bedoelingen en intenties van anderen. Neem het niet persoonlijk op. U kunt boos worden, u kunt de stagiaire wegsturen maar daarmee verdwijnt de stoornis niet. U kunt er wél voor zorgen dat de stagiaire met een psychiatrische stoornis zo goed mogelijk kan functioneren in de werksituatie. Juist omdat u zo dicht bij de stagiaire staat, kunt u er aan bijdragen dat hij betere kansen krijgt.

Leeswijzer

U, als praktijkbegeleider heeft een stagiaire met Autisme. In deze brochure leest u de belangrijkste kenmerken waaraan u deze stagiaire kunt herkennen. Daarna volgen specifieke tips en adviezen die u als praktijkbegeleider kunt gebruiken bij het omgaan met de stagiaire met Autisme in de werksituatie.

¹ kunt de brochures downloaden van www.platformgehandicaptentmbo.kennisnet.nl

² Waar 'hij' staat, kunt u natuurlijk ook 'zij' lezen

Autisme (PDD-NOS en Asperger)

Wat is het

Autisme is een ontwikkelingsstoornis, waarschijnlijk te wijten aan een erfelijk probleem en/of een stoornis in de ontwikkeling van de hersenen. De basis van de problematiek wordt gevormd door een verstoorde informatieverwerking waardoor binnenkomende informatie afwijkend wordt verwerkt en opgeslagen. Doordat het voorstellingsvermogen gelimiteerd is, heeft de persoon een beperkt handelingrepertoire en is er sprake van zwart/wit denken. Een persoon met autisme heeft een vertraagde en afwijkende ontwikkeling van sociale relaties en communicatieve vaardigheden. Men spreekt van autisme of 'klassiek' autisme wanneer de persoon aan de kenmerken van autisme volgens het handboek voor diagnose van psychische aandoeningen voldoet. Klassiek autisme zult u als praktijkbegeleider niet vaak tegenkomen en daarom noemen we niet al deze kenmerken hier. Vaker voorkomende vormen van autisme, ook wel aan autisme verwante contactstoornissen genoemd, zijn PDD-NOS en het syndroom van Asperger. Deze stoornissen worden hierna toegelicht.

PDD-NOS

PDD-NOS is de afkorting van Pervasive Developmental Disorder, Not Otherwise Specified.

Bij de persoon met PDD-NOS staat de sociale stoornis centraal. Hij zit vast in zijn eigen belevingswereld en kan hierdoor informatie "van buiten" niet voldoende laten meesturen in zijn gedrag naar anderen. Daardoor kunnen de reacties heel onvoorspelbaar zijn. Wanneer de persoon met een beperkt aantal mensen te maken heeft, gaat het meestal redelijk goed. Naarmate de persoon meer in de buitenwereld komt (zoals op school) wordt het moeilijker.

Wat merkt u, wat ziet u

De stagiaire met PDD-NOS

- zoekt nauwelijks contact met anderen en kan zich moeilijk in anderen verplaatsen. Er is in contact geen sprake van wederkerigheid;
- neemt taal letterlijk en heeft moeite met een dubbele of figuurlijke boodschap. Hij kan moeilijk verbeeldend denken (hij kan zich moeilijk een voorstelling maken van iets dat er niet letterlijk is);
- hij spreekt vaak wat 'formeel' met weinig intonatie;

Deze deelnemer verdient uw steun en aandacht

•
Hij zal u dankbaar zijn

•
Ook al merkt u het niet op dit moment aan zijn gedragingen

- hij heeft moeite met het herkennen van non-verbale signalen (gebaren, gezichtsuitdrukkingen) van anderen;
- vindt het moeilijk om hoofd- en bijzaken te onderscheiden. Hij is sterk gericht op details;
- vindt het moeilijk om zijn werk te plannen, hij kan moeilijk ordening in zijn denken aanbrengen en kan heel chaotisch overkomen;
- kan veel spanning opbouwen doordat hij zijn externe omgeving niet begrijpt;
- kan de interne gedachtewereld en wat in de buitenwereld gebeurt, moeilijk onderscheiden. Hij weet

- soms niet of iets echt is gebeurd of alleen in zijn gedachten is beleefd. Daardoor lijkt het soms alsof hij liegt;
- reageert onvoorspelbaar op prikkels uit de omgeving. Hij reageert bijvoorbeeld nauwelijks op een pijnprikkel, maar heftig op het geluid van een beamer of ventilator;
- heeft doorgaans een redelijk goed ruimtelijk inzicht en verminderd verbaal analytisch vermogen;
- kan motorisch onhandig zijn, vooral als hij niet lekker in zijn vel zit.

Syndroom van Asperger

Personen met het syndroom van Asperger hebben doorgaans, in tegenstelling tot PDD-NOS en klassiek autisme, een goed ontwikkelde taalvaardigheid en normale tot hoge intelligentie. Bij deze persoon bestaat, eveneens in tegenstelling tot de persoon met PDD-NOS en klassiek autisme, wél de wens om te communiceren en om bij een groep te horen. Hij is intelligent genoeg om zoveel van de sociale omgang te begrijpen, dat hij weet dat het niet goed gaat. Dit leidt vaak tot frustratie en een negatief zelfbeeld.

- heeft moeite om zich te concentreren en is snel afgeleid door externe prikkels. Hij is geneigd om zich terug te trekken in zijn binnenwereld en te dagdromen;
- heeft een minder goed ontwikkelde motoriek, waardoor hij letterlijk onhandig kan zijn en een houterige beweging heeft. Zijn handschrift kan slordig zijn;
- heeft bijzondere gewoontes en interesses waar hij alles van wil weten. Hij weet vaak veel van een bepaald onderwerp en hij heeft moeite met taken buiten zijn interessesfeer;
- kan zich sterk zorgen maken bij veranderingen en houdt zich vast aan zijn eigen ideeën. Omdat hij geen compromissen kan sluiten, ontstaan snel conflicten;
- hij is verbaal vaak sterk tot zeer sterk ontwikkeld, maar kan moeilijk tot praktische omzetting van zijn kennis komen en oplossingen bedenken;
- is emotioneel kwetsbaar en kan neigen naar depressies door de negatieve ervaringen met de buitenwereld.

Wat merkt u, wat ziet u

De stagiaire met het syndroom van Asperger

- wil wel sociaal meedoen, maar is onhandig en hoekig in het contact. Hij kan zich moeilijk inleven in anderen en kan soms anderen te sterk 'claimen';
- is heel direct en eerlijk in zijn communicatie en springt van de hak op de tak. Hij gebruikt nauwelijks non-verbale communicatie, waardoor hij 'vlak' kan overkomen;

Wat doet u (zowel PDD-NOS als syndroom van Asperger)

We schetsen een aantal situaties die zich voordoen tijdens de werksituatie. We geven u per situatie handreikingen zodat u zo goed mogelijk om kunt gaan met de stagiaire met PDD-NOS of Asperger. In het algemeen is het verstandig om na te vragen of de stagiaire medicatie gebruikt en wat de consequenties zijn wanneer deze niet wordt ingenomen. Daarnaast is het belangrijk dat u de stagiaire op een gewone manier aanspreekt waar het gaat om gedrag dat niet aan de stoornis is gerelateerd.

- doe je dat' weet de stagiaire niet welke informatie u van hem verlangt. Vraag naar een handeling met inhoud, zoals 'waarom heb je deze tekst scheef getypt?'
- Geef de stagiaire de tijd om te reageren en antwoord te geven, deze tijd heeft hij nodig. Ga niet te snel herhalen, gun ook u zelf de tijd om het antwoord af te wachten.
- Formuleer letterlijk wat mag, geef geen informatie over wat niet mag.

U bent in gesprek met de stagiaire

- Spreek rustig, creëer regelmatig pauzes.
- Stel duidelijke vragen. Bij vragen als 'waarom

Alleen voor de stagiaire met PDD-NOS

- Maak korte zinnen, maximaal tien woorden.
- Praat niet te lang achter elkaar.

- Gebruik nooit beeldspraak want deze wordt letterlijk genomen. Zeg bijvoorbeeld niet 'je hebt je er met de Franse slag vanaf gemaakt'.
- Wees niet geërgerd als u geen oogcontact krijgt.
- Vermijd expressie van gezicht of handen, die wordt niet begrepen.

U legt iets uit aan de stagiaire

- Geef zo min mogelijk details, de stagiaire kan moeilijk hoofd- en bijzaken onderscheiden.
- Vraag de stagiaire om de uit te voeren taken te herhalen, mondeling of op schrift.
- Gebruik echte tijdsverwijzingen. Begrippen als 'straks' en 'zo meteen' worden niet begrepen.
- Gebruik 'echte' graadbepalingen. Van begrippen als 'enigszins' of 'niet helemaal' kan de stagiaire zich geen voorstelling maken. Denk bijvoorbeeld aan 'voor de helft', 'tot de rand' of 'de hele bladzijde', 'het hele rijtje'.

Check bij iedere uitleg van een opdracht of u heeft voldaan aan de volgende vijf W's:

Heeft u uitgelegd:

1. **Wat** de deelnemer moet doen
2. **Waar** de deelnemer dat moet doen
3. **Welke** tijd de deelnemer er over mag doen
4. Op **Welke** wijze de deelnemer het moet doen
5. **Wat** de deelnemer moet doen als hij klaar is

Voorwaarden voor werkopdrachten, al dan niet in groepsverband

- Vertel duidelijk wat de taken van de deelnemer zijn zodat hij dit in eigen woorden kan herhalen. Geef waar het kan deze informatie ook op papier zodat de deelnemer dit kan teruglezen bij verwarring of onzekerheid.
- Geef de stagiaire een vaste werkplek.
- Zorg voor een duidelijk overzichtelijke werkplek; alleen de 'materialen' die nodig zijn, zijn op een geordende wijze aanwezig.
- Zorg voor een zoveel mogelijk prikkelarme omgeving. Overleg met de stagiaire waar deze 'last' van heeft. Denk aan bijvoorbeeld zoemende TL-lampen.
- Creëer een sociale vluchtheuvel voor de stagiaire. Wanneer de stress teveel wordt of de situatie te bedreigend, is een 'veilige' plek een oplossing voor de stagiaire om even tot rust te komen.

- Zorg voor een vaste contactpersoon waartoe de stagiaire zich kan richten met een hulpvraag. Dit kunt u als praktijkbegeleider zijn of een andere stagiaire.

Belangrijke zaken tijdens de uitvoering van (groeps)opdrachten

- Maak duidelijk welke rol/taak de stagiaire in het team heeft. Wees hierin zo concreet mogelijk, bespreek ook de rollen/taken van collega's.
- Maak samen met de stagiaire een activiteiten-schema. Dit schema moet visueel zijn, in de vorm van geschreven tekst, picto's of via een Personal Digital Assistent³.
- Zorg voor een evenwicht in activiteiten. Niet te veel verschillende activiteiten en niet te snel achter elkaar.

Alleen voor de stagiaire met PDD-NOS

- Geef bij groepswork de stagiaire de kans om een deel van de taken alléén uit te voeren. Denk aan 'working apart together'.

Alleen voor de stagiaire met het syndroom van Asperger

- Creëer voor de stagiaire de kans om met collega's te kunnen meewerken.
- Probeer, voor zover mogelijk, de stagiaire boeiende, prikkelende werkopdrachten te geven. Bespreek met de stagiaire wat voor hem boeiend en prikkelend is.

Tip

Dwing de stagiaire niet tot het initiatief nemen in sociale contacten. Veel handiger is het om de stagiaire een buddy te geven in de persoon van een andere stagiaire.

- Een goede buddy helpt de stagiaire tegen pesterijen vanwege zijn typische gedrag.
- Een goede buddy stimuleert de stagiaire om deel te nemen aan activiteiten.

Tip

Geef de collega's van de stagiaire advies hoe zij met hem om kunnen gaan. Ook zij hebben behoefte aan aanwijzingen op dit vlak.

³ Een PDA, oftewel een Personal Digital Assistent is een notebook in zakformaat waarin activiteiten-schema's via visuele informatie of via auditieve signalen kunnen worden weergegeven.

Als u iets meer wilt doen

- Overleg in een individueel gesprek wat de stagiaire zelf ervaart van zijn stoornis en hoe hij hiermee omgaat.
- Maak samen met de stagiaire een lijst met aandachtspunten die hij van belang vindt om beter mee om te gaan (denk aan doorwerken aan één taak en de rol in groepsoverleg) en ontwikkel leerpunten hiervan.
- Geef de stagiaire regelmatig feedback over de eigen leerpunten.
- Laat de stagiaire zich steeds meer 'bewust' worden welk gedrag bij de stoornis hoort en welk gedrag niet.
- Verzin samen met de stagiaire compensatie strategieën voor ongewenst gedrag behorend tot de stoornis.
- Beloon de stagiaire bij toepassing ervan.

Voor meer informatie, kijk op

www.platformgehandicaptentmbo.kennisnet.nl

www.leokannerhuis.nl

www.autisme-nva.nl

www.balansdigitaal.nl

Het centrum voor innovatie van opleidingen (CINOP) heeft deze brochure uitgegeven in het kader van het project 'Begeleid leren in de BVE'. In dit project is samengewerkt met het Koning Willem 1 College en REC Chiron. De Taskforce Handicap en Samenleving en het Expertise Centrum van CINOP zijn bij de uitvoering van dit project betrokken geweest. Deze brochure is tot stand gekomen in samenwerking met het iRv, Kenniscentrum voor Revalidatie en Handicap.

Tekst: Monique Janssen (CINOP) en Brigitte van Lierop (iRv) • Fotografie: Pim Kersten
Grafische vormgeving: Theo van Leeuwen BNO • Drukwerk: ADC, 's-Hertogenbosch
's-Hertogenbosch, oktober 2006

Deze brochure is te downloaden van de site www.platformgehandicaptenmbo.kennisnet.nl